

SVENSK VETERINÄRTIDNING

TIDSKRIFT FÖR SVERIGES VETERINÄRFÖRBUND

VOLYM 37

JULI 1985

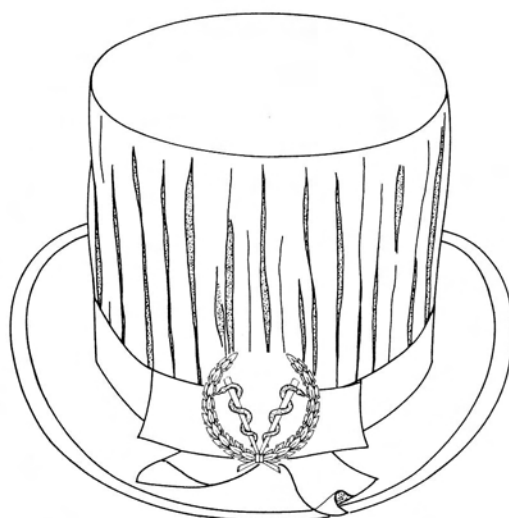
NR 8-9

Centraltryckeriet AB, Borås 1985

ISSN 0346-2250

Supplement 6

1935

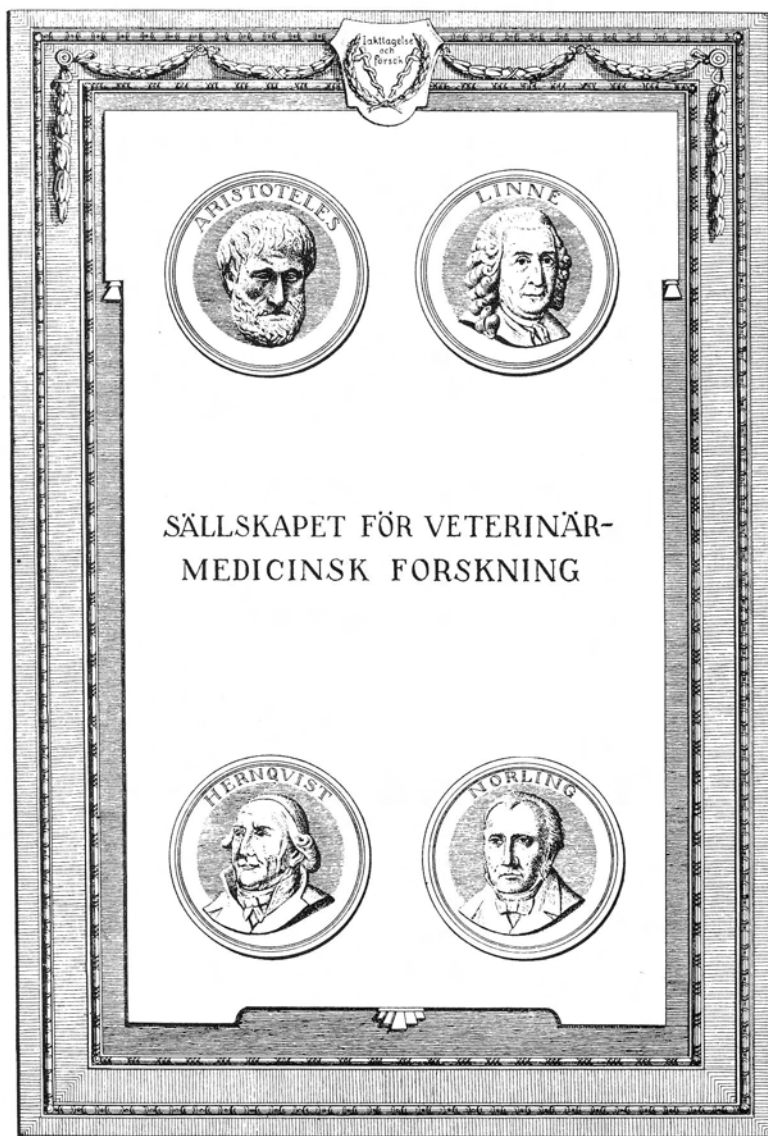


1985

Från histamin till prostaglandin

Veterinärmedicinsk
forskning
under 50 år

KAPITEL



Sällskapet för veterinärmedicinsk forskning – en bildning i tiden

Sällskapet för veterinärmedicinsk forskning bildades året efter det att Veterinärhögskolan fick disputationsrätten. Det är därför naturligt att bifoga en beskrivning av Sällskapets historia till en skrift som sammanfattar den veterinärmedicinska forskningens utveckling under de gångna 50 åren.

Bengt Hurvell åtog sig att på styrelsens uppdrag gå igenom Sällskapets omfattande arkiv. Ur detta material, kompletterat med några intervjuer, har sedan artikeln vuxit fram.

Följer man brev- och skriftväxlingar från lärare på veterinärhögskolan under 1930-talet framskymtar behovet och önskemålet att ha en förening eller ett sällskap där den då allt mer spirande veterinärmedicinska forskningens rön och framgångar kunde diskuteras.

Det är följaktligen ingen tillfällighet att instiftandet av Sällskapet för Veterinärmedicinsk Forskning sker den 19 april 1936, ett knappt år efter det att veterinärhögskolan erhöll disputationsrätten.

Sällskapet konstitueras

På initiativ av professorerna Birger Carlström, Albert Hjärre, Gustav Hülphers och Sven Wall hölls detta datum ett konstituerande sammanträde i Stockholm för bildandet av *"En svensk veterinärvetenskaplig förening"*. Inbjudna till detta konstituerande sammanträde var också professorerna Karl Eriksson och Nils Lagerlöf, distriktsveterinären Joel Ekelund, laboratorn Harry Hedström samt veterinärmedicine doktorn Karl Albert Hermansson. Dessutom var bataljonsveterinären Hilding Magnusson och läraren i hovbeslag och hovsjukdomar Eric Åkerblom inbjudna, men kunde inte närvara.

Vid sammanträdet, som hölls under ordförandeskap av professor Hülphers,

med professor Wall som sekreterare beslöt man bilda en förening med syfte *"att samla svenska veterinärvetenskapliga forskare för att öka intresset för fortsatt arbete för veterinärvetenskapens förkovran samt att verka för anskaffande av behövliga medel för veterinärmedicinsk forskning"*. I frågan om kvalifikationer för ledamotskap beslöts *"att Sällskapet borde uppbyggas av veterinärmedicinska forskare, som inom de närmaste åren före kallelsen till Sällskapet av trycket utgivet ett veterinärmedicinskt arbete av sådan förtjänst, att det av Sällskapets ledamöter allmänt uppfattades som bevis på vederbörandes förmåga att självständigt lösa viktiga veterinärmedicinska problem"*. Med uttrycket *"veterinärmedicinska forskare"* skulle inte med nödvändighet menas sådan, som avlagt veterinärexamen.

Beträffande Sällskapets vetenskapliga förhandlingar beslöts, att samtliga ledamöter skulle inbjudas att komma in med korta rapporter över egna undersökningar.

Serie av publikationer

För spridning av sina alster inrättade Sällskapet 1936 en publikationsserie med namnet: *"Meddelande från Sällskapet för Veterinärmedicinsk Forskning"*. Av den-



na serie utgavs 46 nummer innan den upphörde 1945. (Fig. 1). Att Sällskapets föredrag skulle publiceras fastlades alltså redan vid Sällskapets konstituerande sammanträde. I stadgan statueras arbetsutskottets uppgift att vaka över, "att endast goda arbeten må ingå i Sällskapets tryckta meddelanden, så att det må anses som en heder att få sin rapport antagen till tryckning i nämnda handlingar".

Bevarat i Sällskapets arkiv finns Sven Walls brev till olika föredragshållare, där man får en föreställning av vilken stor vikt, som fästes vid, att föredragen blev publicerade. Professor Sven Wall var den förste sekreteraren och skattmästaren i Sällskapet, en post som han uppehöll till år 1942, då han valdes till ordförande i arbetsutskottet. Det var temperamentsfulla brev eller ibland bara små lappar med bestämda ordergivningar, ifall föredragshållaren hade syndat i sina förpliktelser att lämna sitt föredrag inom de i stadgarna stipulerade åtta dagarna.

Låt oss emellertid efter denna utveckling återvända till Sällskapets konstituerande sammanträde för att göra oss en bild av pionjärerna, som instiftade Sällskapet.

Pionjärerna

Till preses under treårsperioden 1936–1938 valdes professor Axel Vilhelm Sahlstedt och till vice preses för samma tid professor Carl Ebbe Gerhard Forssell, vilka antecknades som första kallade ledamöter. Till arbetsutskott för samma period valdes professorerna Birger Carlström, Albert Hjärre, Gustav Hülphers och Sven Wall och som revisorer för 1936 professorerna Karl Eriksson och Nils Lagerlöf med laborator Harry Hedström och veterinärmedicine doktor Eric Åkerblom som suppleanter.

Axel Vilhelm Sahlstedt uppehöll från och med 1916 en professur i fysiologi och kemi och var från och med 1925 till och med 1936 rektor vid Veterinärhögskolan.

Meddelande från Sällskapet för Veterinärmedicinsk Forskning

15 oktober

36

1942

FOLKE HENSCHEN

De nordiska folkens arvsjukdomar

A Survey of the Hereditary Diseases
of the Northern Nations

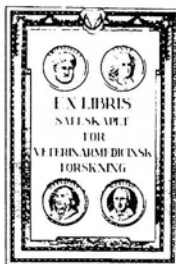


Fig. 1. Sällskapet inrättade en egen publikationsserie som under åren 1936–1945 utkom med 46 nummer.



Det föreföll naturligt att välja högskolans rektor till preses för det nydanade Veterinärmedicinska Sällskapet. Det är betecknande, att man valde kalla Sällskapets ledare för preses, som betyder ordförande i en akademi.

Här kan det vara på sin plats att citera preses programförklaring för Sällskapet.

"Bildandet av en veterinärsammanslutning med speciellt vetenskaplig inriktning är utan tvivel ett i hög grad välbetänt företag. Den kommer att fylla ett behov, ty inom ett till sin allmänna läggning så praktiskt riktat, ehuru på vetenskaplig grund fotat yrke som veterinärens, bör något – eller kanske viktigare uttryckt: så mycket som möjligt – göras för samlande av de vetenskapligt verksamma krafterna till gemensamt stöd åt varandra och till stimulerande av yngre forskarämnen. Sällskapet för Veterinärmedicinsk Forskning är ett första försök till detta i vårt land; det har sina egna givna uppgifter – och det behöver väl knappast sägas – är icke avsett att på något sätt konkurrera med de redan förefintliga veterinära samsammanslutningarna eller beröva dem något, dem tillkommer, utan bör genom resultaten av sin verksamhet kunna bli va dem liksom hela veterinärkåren till gagn. Då undertecknad vederfarits den stora hedern att utses till Sällskapets första preses, må det ej förundra att jag här begagnar tillfället att, före någon annan, uttala en varm önskan om välgång och utveckling för Sällskapet".

Professor Carl Ebbe Gerhard Forssell, vice preses, var vid denna tid chef för den kirurgiska avdelningen. Av protokoll och korrespondens får man intrycket att Forssell var kritisk till bildandet av Sällskapet. Kanske valde man honom för att därmed eliminera en kritisk röst?

"Utan anspråk"

De mest tongivande och aktiva förespråkarna för bildandet av Sällskapet var dock uppenbarligen professorerna Albert Hjärre och Sven Wall.

Albert Hjärre var professor i patologi

och chef för högskolans patologisk-anatomiska avdelning. Efter studier i zoologi och kemi vid Lunds universitet, började Hjärre vid Veterinärhögskolan 1916 och tog sin examen där 1922. Redan från 1923 blev han knuten till den patologisk-anatomiska avdelningen såsom tillförordnad professor. Albert Hjärre disputerade på dispens vid Karolinska institutet 1930.

Sven Wall, som också hade en bakgrund som patolog, var betydligt äldre och hade promoverats efter genomgången examen "pro doctoratu" till veterinärmedicine doktor vid universitetet i Leipzig 1917. Han utnämndes till professor och föreståndare för Statens Veterinärbakteriologiska Anstalt från och med 1925.

Sven Wall var enligt vittnesbörd en mycket färgstark person, som närmast kan beskrivas såsom en naturvetare med filosofiska förtecken. Hans filosofiska tankar kommer bland annat till uttryck i hans bok "De tre tänkesätten". I denna bok med försättsdevisen "Utan anspråk", tar han upp tänkandets tre världar, som enligt honom är vitt skilda från varandra, nämligen: "sanningstänkandet, nyttighetstänkandet och känslotänkandet".

Han hade ett levande intresse för forskning, och det var uppenbarligen han som ursprungligen födde tanken på att bilda Sällskapet.

Såsom närmast förebild hade läkarsällskapet inom humanmedicinen varit. Walls anteckningar som sekreterare och skattnästare i Sällskapet är mycket minutiöst utformade och systematiskt bevarade i stora böcker av folieformat.

Iakttagelse och försök

Att Sven Wall var mycket trakterad av det ceremoniella och traditionella, finns det flera vittnesbörd om. Han uppträdde till vardags alltid i jackett. (Fig. 2). Det pampiga emblem som Sällskapet hade som sitt attribut och som för övrigt symboliskt återupptagits av Sällskapets nuvarande styrelse, är med all sannolikhet en produkt av Walls idéer. Som framgår av Fig. 3, har den svenska veterinärkonstens fäder Hernquist och Norling fått värdigt sällskap med Aristoteles och Linné. Det var tydligen, åtminstone för Wall, natur-



Fig. 2. Professor Sven Wall, som då det begav sig, var föreståndare vid Statens veterinärbakteriologiska anstalt, är den som kan tillskrivas äran av att ha initierat bildandet av Sällskapet för veterinärmedicinsk forskning.

ligt att den grekiska filosofen blev representerad i Sällskapets emblem. Att ha devisen "Iakttagelse och försök" på en sköld, med de av ormar omslingrade aesculapusstavarna omgärdade av lagerbärskransen, är också en typisk Wall-produkt. Här kan det vara på sin plats att citera slutorden i hans bok: *"Med sanningstänkande i forskning, nytthetstänkande i all hushållning, och i övrigt med ett gott humör går vi trygga och segervissa framtiden till mötes, och frukta ingenting"*. En appell som kanske också var vägledande för den frenesi och entusiasm som präglar Walls agerande vis à vis Sällskapet.

Komplicerad invalspedur

Enligt Sällskapets stadgar kunde endast inval av nya ledamöter ske efter det att detta förordades av två ledamöter i Sällskapet. Vann förslaget som det heter "pluralitet" inom arbetsutskottet, förelades det med utförlig motivering för Sällskapet vid dess sammanträde. Därvid företogs s k balloting, dvs invalet skedde

genom inröstning med vita och svarta kulor i en speciell urna gjord av björk. (Fig. 4). Om vid valproceduren två eller flera svarta kulor lades i urnan, så ansågs förslaget förfallet, och kunde "icke väckas ånyo förrän efter ett års förlopp". Som bevis för sitt medlemskap erhöi sedan vederbörande ett fyrsidigt diplom under tecknat av preses samt ordförande i arbetsutskottet (Fig. 3).

Då sällskapet instiftades 1936 var medlemsantalet 14 för att sedan successivt öka, inte så att lärare och forskare automatiskt blev medlemmar i Sällskapet, utan här gällde även för dem den mycket selektiva procedur som nämnts tidigare. Däremot var dessa välkomna till förhandlingarna enligt den text, som fanns förtryckt på kallelsen: *"På arbetsutskottets förslag och undertecknad preses medgi-*

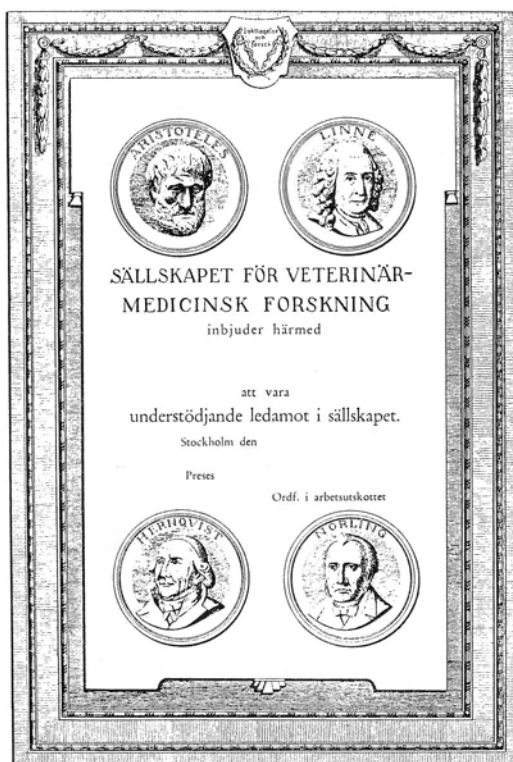


Fig. 3. Sällskapets medlemsbevis, förmodligen utformat av Sven Wall, visar vilka höga förebilder initiativtagarna hade. Det betecknar tidsandan och ger en antydning om hur de ville att sällskapet skulle uppfattas och kanske också hur de uppfattade sig själva.



vande hava till åhörande av de vetenskapliga förhandlingarna inbjudits samtliga prosektorer, laboratorer, konsulenter, assistenter och extra lärare vid Veterinärhögskolan och Statens veterinärbakteriologiska anstalt". Dock, fick endast de ordinarie ledamöterna och inbjudna föredragshållare deltaga i den supé, som efter förhandlingarnas slut avnjöts på restaurang Rosenbads festvåning. Föga kunde väl våra ärade kolleger på denna tid ana, att "deras lokal" för dessa glada och enligt vittnesmål "många gånger i sanning uppslupna" samkväm, sedemera skulle bli vår regerings representationslokal (Fig. 5).

Rekryteringen breddas

Emellertid började man redan på våren 1938 i arbetsutskottet diskutera hur man skulle bredda ledamötsrekryteringen – dock utan att "ge avkall på de högt ställda kraven på vetenskaplig kompetens". Man kom så småningom fram till att detta skulle ske genom att invälja, som det hette "understödjande ledamöter", och vid Sällskapets höstsammanträde den 30 november 1938 beslöts att ett tillägg skulle göras i Sällskapets stadgar enligt följande:

"Sällskapet äger rätt att till 'understödjande ledamöter' kalla för Sällskapets verksamhet intresserade personer, som får binda sig att till Sällskapets kassa inbetala minst 50 kronor inom en tidrymd av 5 år. De understödjande ledamöternas avgifter skola bokföras för sig och därmed uppbyggas en fond kallad: 'De understödjande ledamöternas fond'. Denna fond får icke användas för annat ändamål än till understöd av vetenskapligt arbete".

Palmgren och Forssell emot

Det rådde emellertid oenighet om förslaget, vilket framgår av den funna korrespondensen från voteringen vid detta höstmöte. Professor Axel Palmgren på anatomiska avdelningen och professor Carl Ebbe Gerhard Forssell från kirurgiska avdelningen var emot förslaget. Palmgren röstade nej och Forssell lade ned sin röst, men krävde att ett av honom skrivet brev

skulle läsas upp vid det kommande vårsammanträdet. Det kan med tanke på det kommande tidsperspektivet angående denna fråga vara av intresse att återge valda delar av detta brev.

"...jag nedlägger min röst, men vill meddela att jag ställer mig principiellt avvisande till den föreslagna bestämmelsen, i det att jag anser, att Sällskapet icke fyller och icke kan fylla sin uppgift med den organisation Sällskapet nu har. Sverige har behov av ett sällskap för veterinärmedicinsk forskning, som lämnar tillträde för alla landets veterinärer och för veterinärmedicinen intresserade personer oavsett medlemmarnas vetenskapliga kvalifikationer. Svenska veterinärläkareföreningen börjar alltmer få karaktären av en fackförening, där det vid sammanträdena gives mycket litet rum för diskussioner av vetenskapliga eller praktiskt vetenskapliga



Fig. 4. Vid invalproceduren använde man sig av s.k. balloting, varvid vita och svarta kulor stoppades ned i hålet i centrum av denna björkurna. För att bli inbjuden som medlem av sällskapet fick det vid sammanräkningen inte finnas mer än högst en svart kula.



SÄLLSKAPET
FÖR
VETERINÄRMEDICINSK FORSKNING

sammanträder på Veterinärhögskolans patologisk-anatomiska
föreläsningssal söndagen den kl. 6 e. m.

FÖREDRAGNINGSLISTA

I. Sällskapets enskilda förhandlingar.

1. Preses öppnar sammanträdet.
2. Upprop av ledamöter och understödjande medlemmar.
3. Minnesord om sedan föregående sammanträde avlidne ledamöter och understödjande medlemmar.
4. Val av 2 justeringsmän att jämte preses justera dagens protokoll.
5. Arbetsutskottets årsberättelse.
6. Revisionsberättelse.
7. Fråga om decharge.
8. Val av preses.
9. Val av v. preses.
10. Val av 4 ledamöter av arbetsutskottet.
11. Val av 2 revisorer.
12. Val av 2 revisorssuppleanter.
13. Bestämmande av årsavgiftens storlek.
14. Inval av nya ledamöter.
15. Inval av nya understödjande medlemmar.

II. Vetenskapliga förhandlingar med inbjudne.

1.
2.
3.
4.
5. Eventuellt

Förhandlingarna avslutas av preses senast kl. 9.30 e. m.

★

På arbetsutskottets förslag och undertecknad preses medgivande hava till åhörande av de vetenskapliga förhandlingarna inbjudits samtliga prosektorer, laboratorer, konsulenter, assistenter och extra lärare vid Veterinärhögskolan och Statens veterinärbakteriologiska anstalt.

★

Efter förhandlingarnas slut serveras supé på restaurang Rosenbads festvåning för Sällskapets ledamöter och understödjande medlemmar kl. 9.50 e. m. Vardagsdräkt.

O. s. a.

Stockholm den

Preses

Arbetsutskottets ordförande

Fig 5. En förtryckt medlemskallelse från 1930-talet till sammanträde i sällskapet. Lärare och forskare vid veterinärhögskolan inbjöds också att närvara vid de vetenskapliga förhandlingarna under punkt II. Det var dock bara ordinarie ledamöter och inbjudna föredragshållare som fick delta i den obligatoriska supén som efter förhandlingarnas slut anjöts i sällskapets stamlokal på restaurang Rosenbads festvåning.



frågor. Svenska veterinärläkareföreningen kan alltså icke fylla veterinärer-
nas behov av en sammanslutning, där
de kunna få del utav vetenskapens och
praktikens rön och diskutera desamma.
Det skulle däremot en lämplig organise-
rad sammanslutning för gagnande av
den veterinärmedicinska forskningen
och delgivandet till medlemmarna av de
inom veterinärmedicinen vunna resul-
taten såväl beträffande den praktiska
som den teoretiska forskningen kunna
göra. Jag kan däremot icke finna, att
landet har behov utav veterinärmedi-
cinsk akademi så länge icke ens de allra
enklaste krav på understöd för veteri-
närmedicinska forskningen nu kunna
fyllas . . .”.

Professor Palmgren däremot ruvade upp-
enbarligen på sin motvilja mot Sällskapet
och protesterade i det tysta genom att
vägra att betala årsavgifterna till Sällska-
pet under två år. Han vägrade tydligen
också att närvara vid Sällskapets sam-
manträden, ty från och med 1938 kan
hans namn inte spåras vid genomgång av
de gamla deltagarlistorna. Först efter fle-
ra påstötningar om de uteblivna avgifter-
na skriver Palmgren i ett brev den 9 april
1942 till sekreteraren Sven Wall.

”B. B. översänder härmed 4:— i frimär-
ken, årsavgifter till sällskapet för vet.-
med. forskning för 1940 och 1941. Orsa-
ken varför jag ej tidigare insänt belop-
pen är att jag varit (och är) starkt be-
tänkt på att avsäga mig medlemskapet.
Jag kan icke finna mig personligen ha
något intresse av att kvarstå. I förhopp-
ning att sällskapet så småningom skall
komma till insikt om att sann vetenskap
och ordensexklusivitet inte har med var-
andra att skaffa, skall jag försöka förli-
ka mig med tanken på fortsatt medlem-
skap tills vidare. Veterinärhögskolan
den 9 april 1942. Med vänliga hälsning-
ar Axel Palmgren”.

Entusiastiskt gensvar på appell

Bildandet av forskningsfonden fick ett
starkt gensvar hos den svenska veterinär-
kåren. Sällskapets preses skrev en appell

som distribuerades till samtliga landets
veterinärer för första gången i slutet av
1939 och som sedan upprepades med nå-
got års mellanrum ända fram till mitten
av 1950-talet. Det kan vara på sin plats
att återge några utdrag ur denna.

”ÄRADE KOLLEGA!

Såsom Eder genom notis i Svensk Vete-
rinärtidskrift torde vara bekant, stifta-
des den 19 april 1936 i Stockholm
’SÄLLSKAPET FÖR VETERINÄR-
MEDICINSK FORSKNING’.

Dess ändamål är ’att samla svenska
veterinärmedicinska forskare för att öka
intresset för fortsatt arbete för vetenska-
pens förkovran samt att verka för an-
skaffande av behövliga medel för veteri-
närmedicinsk forskning . . .’

”... Under framhållande av att det
för sådan verksamhet finnes mycket
ringa medel till förfogande, i förhållan-
de till vad andra med Veterinärhögsko-
lan och veterinärkårens jämförliga in-
stitutioner, resp. kårer, disponera över i
form av allmänna medel och donations-
fonder, att en alltmer omfattande veteri-
närvetenskaplig forskningsverksamhet
inom vårt land är av den allra största
betydelse för vår kårs utveckling och an-
seende, vill Sällskapet för veterinärme-
dicinsk forskning härmed vädja till
Eder att i mån av förmåga ekonomiskt
stödja dess verksamhet och i första hand
fråga Eder huruvida Ni är villig motta-
ga inval som understödjande ledamot.”

Det är näst intill rörande att se vilken
stark vilja, som fanns bland kollegerna för
att stödja den veterinärmedicinska forsk-
ningen. Genom denna beredvillighet att
lämna pekunjärt bidrag, blev Sällskapet
därmed inte bara de etablerade forskar-
nas sammanslutning.

Här nedan återges några exempel från
de många brev som uttrycker och bekräf-
tar den entusiasm och samhörighet som
fanns. Man skall då betänka att den för-
sta appellen gick ut i en tid då det rådde
stor oro i världen, dvs före och under and-
ra världskriget med de personliga och inte
minst ekonomiska problem, som också
många av våra kolleger då hade.



"Så klart!"

Man möter ord som "glädje", "ära", "stolt-het" i många av breven. Somliga är långa och innehållsrika med förslag och impulser till forskningsområden, tips till föredrag m m, sirligt handskrivna på fint brevpapper. Andra är lakoniskt skrivna på baksidan av cirkulärskrivelsen som detta – "Så klart!" – undertecknat av distriktsveterinären **Thorbjörn Floderus** i Tierp.

Eller, "Vad gör man inte för den man älskar!?, Notera mig som medlem", **Karl Einar Rudin**, distriktsveterinär i Södertälje.

Ett annat brev speglar påtagligt den situation som många befann sig i vid den här tiden, nämligen i beredskapen. Det lyder: "Erhöll en kallelse att ekonomiskt stödja den organisation, som var under bildande. Hade då tack vare sysslolöshet och militärtjänst inte möjlighet att svara genast men önskar givetvis dra mitt strå till stacken", undertecknat **Arne Pettersson**, adress: Fälpst 43620. Naturligtvis finns det också några brev, men de är faktiskt väldigt få, där vederbörande avböjer av skäl som, förestående pensionering, ekonomiska bekymmer etc.

I en del fall var motiven av mer grumlig karaktär, men inte desto mindre typiska för veterinärkåren. Som ett pikant exempel på detta kan följande citat återges:

"Från Sällskapet för veterinärmedicinsk forskning har jag mottagit en skrivelse med anhållan om understöd. Andamålet med skrivelsen anser jag behjärtansvärt, men så länge aktiva medlemmar i detta Sällskap far som söndagsjägare i mitt distrikt, utövande den verksamhet i illojal konkurrens, vilket icke på något sätt borde gagna veterinärernas sak vill jag icke lämna något bidrag till detta sällskap, ett förhållande, som jag också kommer att ta upp i ett större sammanhang."

Forskningsinformation anno 1939

För att spegla Sällskapets aktivitet i slutet av 1930-talet, kan det vara av intresse att referera de områden som bearbetats under Sällskapets fjärde verksamhetsår,

dvs kalenderåret 1939. Exemplet ger oss en intressant relief av de många områden där en påtaglig insats gjordes för den veterinärmedicinska forskningsinformationen.

"Trots krig och örlig (vilket i det närmaste betyder orostider; förf:s anm.), har den vetenskapliga produktionen icke varit ringa."

Inom patologien hava under året följande områden flitigt bearbetats: Missbildningar, svulster, leukemi och leukos, tuberkulos, kastsjuka, paratyfus, sulfonamidbehandling av bakteriesjukdomar, mul- och klövsjuka (särskilt vaccinbehandlingen), svinpest, rundmasksjukdomar, förgiftningar, brist-sjukdomar (såväl mineral- som vitaminbrist) samt mekaniska sammanhangsstörningar.

Inom kött- och mjölkkontrollens områden har huvudintresset inriktats på förhindrande av förorening med därav följande skadliga bakterieangrepp.

Inom fysiologiens område har intresset särskilt varit inriktat på blodets, mjölkens och könsorganens fysiologi.

Inom alla dessa områden iakttages en framgångsrik strävan att fördjupa våra kunskaper och att i detalj söka intränga i livsprocessernas kemi, mekanism och rytm.

Bland betydelsefulla iakttagelser och utredningar under året bör nämnas: Förkomsten av tuberkelbacillens humana typ hos nötkreatur och bovina typ hos människor, sulfonamidterapien mot bakteriesjukdomar, framgångsrika bekämpandet av kastsjukan, mul- och klövsjukevaccinets värde, mineralbrist-sjukdomar och vitaminbrist-sjukdomar, blodets fysiologi samt könsorganens reaktion för hormonbehandling."

Ställde upp för Skara

Aktiviteten inom olika områden speglas också av fragmentariska anteckningar i protokoll eller i andra dokument som är bevarade.

En sådan aktivitet framgår av ett beslut i Sällskapet från år 1941, där professor Carlström fick "i uppdrag att i förhandling med jordbruksdepartementet



framföra Sällskapetets önskan att bevara Skara Veterinärinrättning som en veterinärvetenskaplig institution". Kanske är detta en bidragande orsak till, att vi i våra dagar har kvar Veterinärinrättningen i Skara?

I krigets skugga

I titlarna över Sällskapetets föredrag från denna tid kan man spåra krigstidens realiteter. År 1943 höll Vet. med. dr. (promoverad vid Berlins Veterinärhögskola 1927) Karl Albert Hermansson – besiktningsveterinär i Norrköping – ett föredrag betitlat "Förekomsten av trikiner i rävkött".

I föredraget beskrives hur man under ett kvartal vintern 1942–1943 undersökt 7.041 st rävkroppar i Norrköping. Undersökningsresultaten var nedslående och föredragshållaren drar slutsatsen, att "då tillvaratagandet av rävkött är en national-ekonomisk fråga av stor betydelse och rävköttet i dessa köttbristens tider lämnar ett värdefullt bidrag till vår köttförsörjning återstår att utröna, vilka åtgärder som kunna vara ägnade att göra rävkött ofarligt att förtära".

Ett annat av dessa "krisföredrag" hölls av Axel Vilhelm Sahlstedt med titeln "Några undersökningar över mjölksilningen genom cellulosafilter". På grund av importsvårigheter under världskriget hade tillgången på bomull blivit knapp. Man lade därför ner mycket arbete på att ta fram ett lämpligt cellulosafilter direkt ur pappersråvaran. Föredraget beskriver de omfattande försök som gjordes för att få fram ett filter med samma renings- och genomflödesförmåga som de tidigare använda bomullsfiltera.

Bred fortbildning

Inledningsvis nämndes att Sällskapet ansåg en av sina huvuduppgifter vara att ge fortbildning på olika nivåer. Det skulle gälla en fortbildning för hela veterinärkåren, från praktikern till den avancerade forskaren. Detta återspeglas i valet av föredrag och efterföljande publiceringar i "Meddelande från Sällskapet för Veterinärmedicinsk Forskning". Man försökte också tillgodose olika önskemål som fanns

hos hästpraktikern, smådjurspraktikern, slakthusveterinären, militärveterinären, bakteriologen, patologen, fysiologen m fl.

Programmen blir därför omväxlande och med stor spännvidd. Sålunda kunde ett föredrag handla om alldeles påtagligt praktiskt kliniska problem som "Vattenbelastningsprovet som hjälpmedel i den kliniska diagnosen", av dåvarande assistenten vid medicinska avdelningen för icke idisslare, Sture Nilsson. Här beskrivs hur vattenbelastningsprovet användes som njurfunktionsprov hos häst och hund, varvid man på ett ganska enkelt sätt kunde diagnostisera en njurinsufficiens i ett relativt tidigt stadium.

Immunkemi 1944

Andra föredrag kunde behandla områden eller ämnen, som vetenskapligt var absoluta spjutspetsar. Arne Tiselius höll den 13 december 1944 ett föredrag om "Nyare framsteg inom immunkemin", där han omnämner en viktig komponent vid immunreaktionen, nämligen antikroppen.

"Man har allt mera fått bekräftelse på vad man tidigare på många håll förmodat, nämligen att antikropparna äro serumproteiner, närmare bestämt serumglobulin, som på något sätt modifierats under antigenets inflytande så att det får en specifik affinitet till detta".

Föredragshållaren avslutar sitt fascinerande föredrag med följande ord: "Från vad jag här redogjort för beträffande sista årens arbeten på immunkemiens område torde det ha framgått att en samverkan mellan kemister och serologer här börjar ge resultat av stort intresse för båda parter och även med vissa praktiska konsekvenser för serologi, bakteriologi och virusforskning".

Tiselius erhöll fyra år senare nobelpriset i kemi för sina forskningar beträffande separationsmetoder av framför allt äggviteämnen, blodserum, enzymer, hormoner och vira.

De citerade avslutningsorden av föredraget, var i själva verket en programförklaring för den långt senare etablerade tvärvetenskapliga disciplinen: **Immunologin**.



Ytterligare två nobelpristagare har varit engagerade såsom föredragshållare vid Sällskapets sammanträden, nämligen professorn i biokemi vid Karolinska institutet, Hugo Theorell som år 1949 höll ett föredrag med titeln "Nyare rön av enzymerverkningsätt". En forskning för vilken han fyra år tidigare hade erhållit nobelpriset i medicin.

Dåvarande professorn i medicinsk kemi vid Veterinärhögskolan, Bengt Samuelsson, höll år 1967 ett föredrag med titeln "Prostaglandiner". Samuelsson erhöll som bekant nobelpriset i medicin år 1982 för sina forskningsinsatser om biosyntesen och metabolismen av prostaglandiner och närbesläktade substanser.

Sällskapet och veterinärförbundet

Ett uttryck för Sällskapets efterutbildningssträvanden är dess tidigare engagemang i Sveriges Veterinärförbunds fortbildningsverksamhet. Sällskapets sammanträden utgjorde länge ett delprogram i förbundets fortbildningskurser. Exempel på ett sådant inslag är en föreläsning på 60-talet om: "Nyare metoder för bekämpande av valpsjuka", där Gunnar Rockborn redogjorde för sina undersökningar beträffande odlingar av valpsjukevirus. Resultat som sedan möjliggjorde framställningen av världens första vävnadsadaptrade valpsjukevaccin.

Exempel på andra sådana temaföreläsningar är Hans-Jörgen Hansens presentation av "Några resultat från den svenska forskargruppens arbete över nötkreatursleukoser", och Paul Holtenius "Leverundersökningar hos nötkreatur medelst cytologisk punktionsteknik".

Sällskapet hade fram till den omorganisation som skedde inom Sveriges veterinärförbund 1972 även i viss utsträckning fungerat som facklig intresseorganisation för forskare och lärare. Sällskapets medlemmar var då representerade i veterinärförbundets fullmäktige med samma proportionalitet som förbundets övriga riksföreningar. Sällskapet var också representerat i "SACO-kommittén för forskningsfrågor" på 1960-talet. I och med omorganisationen upphörde emellertid Sällskapet helt att bevaka fackliga frågor.

Sällskapet är däremot fortfarande en tung remissinstans inom Veterinärförbundet, då det gäller forsknings- och undervisningsfrågor. Detta har haft aktualitet, inte minst vid de officiella statliga utredningar, som under årens lopp har berört omorganisationer inom veterinärkåren och då inte minst inom såväl Veterinärhögskolan som SVA.

HISTORIEN I TRE EPOKER

Blickar man tillbaka på verksamheten under de nästan gångna 50 åren, dvs från 1936 och fram till 1985, så frapperas man av det energiska och entusiastiska arbete som främst styrelseledamöter men också medlemmar lagt ned för att kunna leva upp till sina intentioner. Vid genomgång av olika dokument i arkivet, passerar i revy alla dessa namn på kolleger som varit aktiva inom Sällskapet och som står som symboler för den okuvliga viljan att kämpa för "arts veterinaria" och den veterinärmedicinska forskningen. Här skulle kunna nämnas 100-tals namn på personer som har gjort utomordentliga insatser under årens lopp. Sällskapets verksamhet skulle, med en subjektivt vald indelning, kunna struktureras i tre stora epoker, nämligen den **wallska**, **zottermanska** och den **sandbergiska** eran.

Wall väljer väg

I den hittills gjorda rapsodin över verksamheten har Sven Walls insatser och influens poängterats. Den **wallska** eran sträcker sig fram till och med 1945, då undanbad sig nämligen Wall återval såsom ordförande i arbetsutskottet, och i och med detta kan man säga att denna epok för Sällskapet hade nått sitt slut.

Tiden ljusnar – utvecklingen spirar

Efter andra världskriget, som gastkramat mänskligheten, kom en tid av hoppfullhet, entusiasm och framtidstro. Denna framåtanda och vitalitet återfinns tydligt också inom den veterinära sektorn i vårt land. Planer på nya satsningar inom Veterinärhögskolan började att diskuteras för såväl undervisning som forskning. Inom SVA, där bland annat de gigantiska bekämpningsprogrammen för nötkreaturs-



tuberkulosen och den smittsamma kastningen hade tagit större delen av resurserna tidigare, skedde nu en breddning av verksamheten och satsningar gjordes framför allt för forsknings- och utvecklingsarbete. Dessa aktiviteter inom såväl Veterinärhögskolan som SVA kom följderiktigt att återspeglas i Sällskapets verksamhet under slutet av 40-talet och början av 50-talet.

En aktivering som också speglades i att medlemsantalet ständigt steg fram till år 1958, då det nådde sitt maximum på 331 medlemmar.

Zotterman präglar i 30 år

Naturligtvis är det svårt att i detalj klarlägga vilka som bidrog till denna positiva utveckling inom Sällskapet. Alla engagerade vid denna tid kan helt naturligt taga åt sig äran, men en som tycks ha haft alldeles särskilt stor betydelse för denna, var professor Yngve Zotterman. Under nära tre decennier hade han en obetvinglig vilja och beslutsamhet att göra Sällskapet till ett vitalt forum för framför allt den veterinärmedicinska forskningen, inte bara i vårt land utan också med vida utblickar och kontakter internationellt.

År 1946 invaldes Zotterman till ledamot i Sällskapet och höll sitt första föredrag inför detta forum. Föredraget hade titeln "Smärtledningen från viscera" och *"illustrerades med grammonupptagning och skioptikonbilder"*. Detta var en för tiden uppskattad audiovisuell nyhet, som användes för att illustrera de gjorda nervavledningarna i de visade neurofysiologiska experimenten.

År 1947 kom ett "Betänkande med förslag till omorganisation av Svenska Veterinärläkareföreningen". Detta resulterade i att Sveriges Veterinärförbund bildades, och att Sällskapet från och med 1950 upptogs som en riksförening i förbundet. En process, som uppenbarligen underlättades av att professor Karl Eriksson var såväl ordförande i dåvarande Svenska Veterinärläkareföreningen som också preses i Sällskapet.

I och med detta avskaffades balloteringen och den omständliga invalspeduren i Sällskapet. Samtidigt härmed avskaffa-

des benämningen preses och vice preses och ersattes med ordförande respektive vice ordförande. Den, som mycket starkt påskyndade och genomdrev denna demokratiseringsprocess, var just Yngve Zotterman. Han hade nu blivit ordförande i Sällskapet för sin första period 1950–53, men var sedan ordförande i ytterligare en treårsperiod, 1956–59. Zotterman hävdade vid många tillfällen att alla, som är intresserade av medlemskap skulle kunna väljas oberoende av vetenskapliga meriter, vilket tidigare hade varit otänkbart. I samband med omdaningen erhöll också Sällskapet nya stadgar, som trädde i kraft 1950.

Fonden permuteras

Ytterligare nydaningar skedde genom att "De understödjande ledamöternas fond" omvandlades till "Sällskapets forskningsfond", för vilken stadgarna slutligt antogs år 1953.

Fonden har till ändamål att genom sin ränteavkastning sätta Sällskapet i tillfälle 'att belöna författaren (författarna) av den bästa vetenskapliga publikationen författad av svensk (svenska) medborgare, som utkommit inom veterinärmedicinen'. Priset utdelas vart tredje år.

I samband med att Sällskapets Forskningsfond instiftades, präglades också en speciell medalj. I Fig. 6 (a+b) ses en avbildning av medaljen, och på dess baksida präglas innehavarens namn för den aktuella utdelningsperioden.



Fig. 6a. Medaljens framsida.



Bengt först

Sällskapets belöning "åt förtjänt veterinärmedicinsk forskare" tilldelades laboratorn Bengt Andersson för gjorda undersökningar över den nervösa regleringen av mjölknedsläppningen, vattenhushållningen och ruminationen hos idisslare, som han bland annat framlagt i sin avhandling år 1951.

Vid det allmänna vårmötet år 1954, skedde den högtidliga utdelningen av medalj och forskningsbidrag på ettusen kronor. Därefter höll Bengt Andersson sin prisföreläsning över ämnet: "Den centrala regulationen av vätskebalansen".

Detta var naturligtvis en högtidsstund för pristagaren, men det var också en stor märkesdag för Sällskapet. I och med detta hade ett nära 20-årigt idogt arbete för bildandet av en forskningsfond krönts med framgång. En framgång, som hela veterinärkåren stod bakom genom de bidrag, som de "understödjande ledamöterna" hade skänkt.

Av tabell I framgår vilka, som fått utmärkelsen under årens lopp.

Bejublade Krook

Om man med några ord skall sammanfatta eller återspegla 1960- och 1970-talens sedda via Sällskapets aktiviteter, så kan man konstatera, att de stora samhällsfrågorna reflekteras väl i Sällskapets verksamhet. Bara några exempel; man möter här miljöproblematiken genom föredrag



Fig 6b. Medaljens baksida.

Tabell I.

Pristagarna för bästa vetenskapliga publikation inom veterinärmedicinen.

Bengt Andersson	1954
Sven Ullberg	1957
Gunnar Rockborn	1960
Agnar Nilsson	1963
Bo Crabo	1966
Sune Persson	1969
Ingemar Gustavsson	1972
Lars-Eric Edqvist	1975
Krister Iwarsson	1975
Juhani Hakkarainen	1978
Bror Morein	1978
Hans Kindahl	1981
Per Jensen	1984

om kvicksilver, herbicider m fl. Fluordebatten återspeglas exempelvis med ett föredrag av professor Yngve Ericsson från Tandläkarhögskolan år 1965. År 1970 höll också professor Lennar Krook (en av våra "brain-exports") från Cornell University i USA, sitt bejublade föredrag om "Hypercalcitonism, fluor och osteoporos" inför ett rekordstort auditorium på 173 personer.

Krook höll ytterligare två föredrag om kalcium-metabolismen vid möten i Sällskapets regi. Ett, år 1967 med titeln "Osteoporos, rakitis och osteodystrophia generalisata", och det sista om "Vitamin D, vildjasmin och ben" år 1975.

Vid det förra illustrerade föredragshållaren sina läror genom att börja sitt föredrag med att i ett drag "svepa" ett glas mjölk per os.

Dessa tre föredrag toppar Sällskapets listor för antalet deltagare vid dess sammanträden. En populär "förlorad son". Dock kan man med ledning av de livliga diskussionsinläggen som förekom bland annat beträffande nyssjukans etiologi, draga slutsatsen att företrädare för den infektiösa etiologin ansåg Lennart Krook i egentlig mening "förlorad" genom sina enträgna hävdanden, att det var metaboliska processer, som orsakade nyssjukan.

Sandbergsska eran

Låt oss nu övergå till den era, som kan benämnas den **sandbergsska**, beroende



på att donationsfonden "Ivar och Elsa Sandbergs stipendiefond" varit så betydelsefull för Sällskapet den senaste perioden.

Ivar Sandberg föddes 1882. Efter veterinärexamen tjänstgjorde han som assistent åt distriktsveterinären i Eslöv och 1907 bosatte han sig i Lund och bedrev privat veterinärpraktik där. Från 1910 fram till sin pensionering 1950 var han stadsveterinär i Lund. Ivar Sandberg blev invald i Sällskapet 1944.

Ivar Sandbergs verksamhet har utförligt beskrivits i "Meddelande nr 70 från Rådet för veterinärhistorisk och biografisk forskning" av Lars Ekman (se Svensk Vet.tidning nr 7, 29, 1977).

Ivar Sandberg dog 1963 och hustrun Elsa 1973. De kände en sådan djup och intensiv uppskattning för hans inval i Sällskapet att de testamenterade sina tillgångar (ca 450.000) till Sällskapet för bildandet av en stipendiefond. Vid utgången av 1984 var fondens bokförda värde 1.429.915 kronor. Första utdelningen skedde på våren 1977 och var då 12.000 kronor. I tabell II återfinns namnen på stipendiatarerna och för vilka forskningsområden inom livsmedelshygien, stipendier delats ut.

På vetenskapens barrikader

Rubriken på denna sammanställning av Sällskapets 50-åriga verksamhet valdes medvetet för att poängtera Sällskapets anpassning och strävan att hålla sig framme vid de "vetenskapliga barrikaderna", dvs där de aktiva forskarna och deras vetande funnits och finns. Här har Sällskapet gjort och kommer också allt framgent att göra sina största insatser för att stödja den veterinärmedicinska forskningen och utbildningen i form av föredrag, symposier, stipendier, vetenskapliga pris etc.

Det kan därför till sist finnas anledning att ge några axplock ur de senaste fem årens aktiviteter inom Sällskapet till "stöd för veterinärmedicinska vetenskaper" som så att säga "ligger i tiden".

"Minisymposium om Campylobacter"

"Akupunktur inom veterinärmedicinen"

"Om prostaglandiner"

"Papillomavirus och hybrid-DNA teknik"

"Etiologi – varför då?"

"Human-animal bond; an interdisciplinary responsibility"

"Bioteknologi inom veterinärmedicinen"

Tabell II.

Utdelade stipendier från Ivar och Elsa Sandbergs stipendiefond.

Namn	År	Forskningsprojekt	Stipendiesumma Kr
Karl-Erik Hammarberg	1977	Hygieniska problem vid getosttillverkning.	1 500
Lennart Persson	1977	Resistensundersökningar hos kolibakterier isolerade från livsmedel.	10 500
Marie-Louise Danielsson-Tham	1978	Gramnegativa enterotoxinproducerande bakterier i rått kött.	14 000
Allan Holmlund	1978	Bakteriefloran i kyllagrad konsumtionsmjölk och grädde.	8 000
Lennart Persson	1979	Campylobacter i tarmen hos husdjur.	7 500
Thomas Segall	1979	Salmonellakontroll av nödslaktsmaterial med fluorescensteknik.	3 750
Wilhelm Tham	1979	Jämförelse av olika substrat för isolering av stafylokocker från livsmedel.	3 750
Anders Franklin	1980	Förekomst av antibiotika i mjölk.	15 500



Anders Engvall	1981	Den aeroba och anaeroba bakterieflo- ran i abscesser från normalslaktade svin.	18 500
Karin Sandstedt	1981	Serologi och biokemi samt DNA-hy- bridisering av campylobacterstammar från livsmedel och animalieproduce- rande djur.	18 500
Allan Holmlund	1982	Bakteriers förmåga att omvandla histi- din och tyrosin till histamin resp tyra- min i livsmedel.	23 500
Per-Arne Persson	1982	Förekomst av enterotoxinbildande sta- fylokocker från bölder hos älg.	25 000
Sven Sörqvist	1983	Utveckling av kemiska bestämnings- metoder för kemoterapeutika i slakt- kroppar.	60 000
Anders Engvall	1984	Campylobacterundersökningar i kyck- lingbesättningar.	39 000
Krister Martin Björn Wiese	1984	Utveckling av High Pressure Liquid Chromatography (HPLC) för bestäm- ning av låga penicillinkoncentrationer i mjölk.	20 000
Harald Sandstedt Pierre Nordmark	1984	Betydelsen av smittspridning genom mjölkmaskiner för uppkomst av mas- titer.	6 000
Åsa Bergquist	1985	Campylobacter i livsmedel, framför allt kyckling.	20 000
Wilhelm Tham	1985	Enterokockers livsmedelshygieniska betydelse och deras förmåga att produ- cera biogena aminer.	20 000

Undra, iaktta och förstå

Sällskapets nästan 50-åriga historia är av naturliga skäl intimt förknippad med den veterinärmedicinska forskningens historia. Det är därför en glädje för Sällskapet att aktivt få deltaga i veterinärmedicinska fakultetens manifestation och firande av dess 50-åriga disputationsrätt. Sällskapets bidrag i denna veterinärmedicinska forskningens jubileumsskrift har velat bekräfta, att dess historia är dess uppdragsgivares, dvs den veterinärmedicinska forskningens. Inom denna har undrandets och forståelsens referensramar ständigt flyttats framåt och kommer så allt framgent att göra.

Sällskapet vill vara med i denna process, som går från det man undrar över till

det man förstår, eller för att tala med Aristoteles.

"Människan började först att undra över allt vad hon såg och detta undrande födde tanken i syfte att begripa."

Detta kan sägas vara forskningens ideom och därmed Sällskapets.

Ett särskilt tack riktas till professorn och jubeldoktorn Eric Åkerblom och professorn och dekanus Bengt Andersson, som har låtit sig intervjuas och därmed levandegjort funna anteckningar i protokoll och andra dokument samt delat med sig av sina personligt färgade upplevelser ifrån Sällskapets verksamhet.

Samtl. foto: Bengt Ekberg.